

BŪDVARDIŠKŲJŲ ŽODŽIŲ DERINIMO SUNKUMAI:
EKSPERIMENTINIS DVIKALBIŲ VAIKŲ IR SVETIMKALBIŲ
SUAUGUSIŲJŲ KALBOS TYRIMAS

JONAS STEPŠYS

Lietuvių kalbos institutas, Lietuva

LAURA KAMANDULYTĖ-MERFELDIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

ISSN 1392-0588 (spausdintas)

ISSN 2335-8769 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/2335-8769.81.7>

2024. 81

SANTRAUKA. Straipsnio tikslas – aptarti būdvardiškųjų žodžių derinimo sunkumus, kylančius dvikalbiams vaikams ir svetimkalbiams suaugusiesiems, besimokantiems lietuvių kalbos. Tyrime taikomas eksperimento metodas: remiantis vaikų ir vaikams skirtos kalbos tekstynais sukurta eksperimentinė užduotis, kurią atliko tyrime dalyvaujantys asmenys – 35 dvikalbiai vaikai ir 25 suaugusieji, besimokantys lietuvių kalbos kaip svetimšios. Eksperimentinė užduotis sudaryta taip, kad atspindėtų būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių paradigų bei gramatinių kategorijų įvairovę. Taigi sudarant sakinius buvo parenkamos ne tik įvairios paradigmos, bet ir įtraukiamos skirtingos linksnių formos, vienaskaitos ir daugiskaitos formos, vyriškosios ir moteriškosios giminės formos.

Šio tyrimo rezultatai rodo, kad dvikalbiai vaikai daugiausia klysta būdvardiškuosius žodžius su daiktavardžiais derindami gimine, o svetimkalbiai suaugusieji dažniausiai painioja būdvardiškųjų žodžių paradigmas. Derinimo klaidų priežastys yra susijusios su neproduktyvių paradigų galūnių keitimu į produktyvių paradigų galūnes, daiktavardžių galūnių perkėlimu būdvardiškiems žodžiams, nežymėtųjų gramatinių kategorijų vartojimu vietoj žymėtųjų.

RAKTAŽODŽIAI: morfosintaksė, derinimas, būdvardis, linksniavimo paradigma, dvikalbystė, lietuvių kalba kaip svetimoji.

ĮVADAS

Pastaraisiais metais daugėja tyrimų, skirtų gimtosios lietuvių kalbos įsisavinimui ir lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymui(si). Tyrimai atskleidžia, kad tiek vienkaliai vaikai, įsisavinantys lietuvių kalbą kaip gimtąją, tiek dvikalbiai ir daugiakaliai vaikai bei suaugusieji, besimokantys lietuvių kalbos kaip svetimšios, patiria daug sunkumų dėl fleksinės lietuvių kalbos sistemos.

Tyrimai, atlikti taikant ilgalaikio stebėjimo metodiką, rodo, kad vaikai, kurių kalbos raida tipinė, lietuvių kalbos fleksinę sistemą įsisavina iki 2,5–3 metų (Savickienė 2001, 2002; Dabašinskienė 2015; Kamandulytė 2009; Kamandulytė-Merfeldienė 2015; Balčiūnienė, Kamandulytė-Merfeldienė 2018), tačiau pavienių galūnių painiojimo atvejų pasitaiko ilgiau. Pastarųjų metų tyrimai yra atskleidę, kad vaikai, turintys kalbos neišsivystymą, su fleksine sistema susijusių sunkumų

patiria iki mokyklinio amžiaus arba dar ilgiau (Kamandulytė-Merfeldienė 2022). Svetimkalbiai suaugusieji, mokydamiesi lietuvių kalbos, taip pat dažnai painioja vardažodžių ir veiksmažodžių galūnes (Dabašinskienė, Čubajevaitė 2009; Ramonaitė 2015).

Lietuvių kalbos galūnių įsisavinimo arba išmokymo sunkumai dažniausiai susiję su morfosintaksinių žodžių ryšių nepaisymu. Ilgalaikiai gimtosios kalbos įsisavinimo tyrimai rodo, kad ankstyvajai vaikystei yra būdingiausios valdymo ir derinimo klaidos (Balčiūnienė, Kamandulytė-Merfeldienė 2018). 4–10 metų dvikalbių vaikų kalbos tyrimai atskleidė, kad vaikai dažnai nesuvokia morfosintaksinių valdymo ir derinimo ryšių, todėl parenka netinkamas galūnes, nors yra įsisavinę daiktavardžio ir būdvardžio giminės, linksnio ir skaičiaus gramatines kategorijas (Blažienė 2016). Lietuvių kalbos kaip svetimšios tyrimai rodo, kad besimokantieji daro įvairių klaidų, susijusių su būdvardžių ir daiktavardžių kaitymu (Dabašinskienė, Čubajevaitė 2009), o ypatingų sunkumų, būdvardžius derinant su daiktavardžiais, kelia gramatinė giminės kategorija (Mačiukaitė 2007, 2008; Bružaitė-Liseckienė 2017).

Nors minėtuose darbuose analizuojami sunkumai, susiję su morfosintaksiniais ryšiais, juose nėra aptariama, ar tokio pobūdžio klaidos yra susijusios su daiktavardžių ir būdvardžių paradigmomis, jų dažnumu¹ ir ikoniškumu², gramatinių kategorijų žymėtumu³, daiktavardžio galūnių perkėlimu būdvardžiams ir panašiai, todėl į klausimą, kas lemia morfosintaksinių ryšių įsisavinimo / išmokymo sunkumus, vis dar nėra visiškai atsakyta.

Į iškelto probleminius klausimus atsakyti straipsnyje pasirinkta remiantis natūraliosios morfologijos teorija (angl. *Natural Morphology*), kurioje teigiama, kad lingvistinių elementų, tokių kaip skiemenys, žodžiai, frazės, natūralumas lemia ne tik lengvesnį kalbos elemento įsisavinimą, bet ir vartojimą (Dressler et al. 1987), vadinasi, šiuose procesuose veikia kognityviniai ir komunikaciniai veiksniai. Kuo lingvistinis elementas yra natūralesnis – dažnesnis, įprastesnis, aiškesnis – tuo mažiau sunaudojama kognityvinių sąnaudų. Pagrindiniai konstruktai, apibrėžiantys natūralų elementą, yra jau minėti dažnumas, ikoniškumas, taip pat žymėtumas (Dressler 1985; Dressler et al. 1987; Karpf 1990). Natūralumo modelis yra taikytas lietuvių kalbos įsisavinimo tyrimuose, pvz., Kamandulytės-Merfeldienės (2012:

¹ Dažnumas, remiantis natūraliosios morfologijos teorija, yra ypatybė, kuri rodo, kad kalbos elementas yra gausiai ir lengvai vartojamas, palyginti su rečiau vartojamais kalbos elementais (Dressler 1985; Dressler et al. 1987; Karpf 1990; Dabašinskienė 2008).

² Ikoniškumas, remiantis natūraliosios morfologijos teorija, yra ypatybė, kuri rodo, kad kalbos elementas yra panašus į kitus kalbos elementus arba sutampa su jais (Dressler 1985; Dressler et al. 1987; Karpf 1990; Dabašinskienė 2008).

³ Nežymėtumo ypatybė, remiantis natūraliosios morfologijos teorija, rodo, kad kalbos elementas yra vartojamas labiau apibendrinant, apimant platesnį vartojimą, palyginti su žymėtu elementu (Dressler et al. 1987; Karpf 1990; Dabašinskienė 2008).

246) tyrime pastebėta, kad vaikai gana lengvai įsisavina būdvardžių morfosintaksines ypatybes, tačiau daugiausia klysta retų paradigmų būdvardžius derindami su daiktavardžiu. Dabašinskienės (2007, 2008) atlikti vaikų kalbos tyrimai taip pat atskleidžia natūralumo poveikį daiktavardžių fleksijų ir deminutyvų priesagų įsisavinimui. Kadangi natūralumo modelyje remiamasi morfemų ir leksemų analize, empiriniais įrodymais, tai gali padėti paaiškinti morfosintaksinių ryšių įsisavinimo sunkumus dvikalbystės atveju.

Šiame straipsnyje dėmesys skiriamas morfosintaksiniam derinimo ryšiui. Straipsnio tikslas – aptarti būdvardiškųjų žodžių derinimo sunkumus, kylančius dvikalbiams vaikams ir svetimkalbiams suaugusiesiems, besimokantiems lietuvių kalbos. Teorinėje literatūroje galima rasti nemažai diskusijų apie tai, kuriuos žodžius galima laikyti būdvardiškaisiais žodžiais (tam tikros rūšies skaitvardžiai, įvardžiai ir dalyviai), o kurių ne (kai kurie dalyviai), bandyta aprašyti kriterijus, kaip nustatyti, kokie dalyviai yra būdvardiškieji (Paulauskienė 1994; Rimkutė 2003; Markevičius 2012; Šveikauskienė 2018; Kudirka 2021; Jancaitė 2023). Kalbos įsisavinimo tyrimuose taip pat teigiama, kad, žvelgiant iš kalbos įsisavinimo perspektyvos, sunku aiškiai apibrėžti būdvardį, nes būdvardiškieji dalyviai ir įvardžiai vaikų ankstyvojoje vaikystėje suvokiami kaip ir kiti ypatybę žyminčios kategorijos žodžiai, t. y. būdvardžiai (Kamandulytė 2009). Būtent todėl šiame darbe tyrimo objektas praplečiamas ir analizuojamas ne tik būdvardžių, bet ir kitų būdvardiškųjų žodžių derinimas.

Tyrimo taikomas eksperimento metodas: remiantis vaikų ir vaikams skirtos kalbos tekstynais sukurta eksperimentinė užduotis, kurią atliko tyrime dalyvaujantys asmenys: 35 dvikalbiai vaikai ir 25 suaugusieji, besimokantys lietuvių kalbos kaip svetimšios. Tyrimas aktualus ne tik mokslininkams, bet ir praktikams: logopedai, mokytojai, dėstytojai, remdamiesi šio tyrimo rezultatais, galėtų lengviau parengti mokomąsias užduotis, pratybas, padedančias dvikalbiams vaikams ir svetimkalbiams suaugusiesiems įsisavinti / išmokti morfosintaksinį derinimo ryšį.

TYRIMO IMTIS

Sukurta eksperimentinę užduotį atliko 35 dvikalbiai vaikai ir 25 suaugusieji, besimokantys lietuvių kalbos kaip svetimšios. Tyrime dalyvavo virtualios lituanistinės mokyklėlės „Pasaka“ mokiniai, turintys lietuvių kalbos skaitymo įgūdžių, eksperimentine užduotimi taip pat pasidalyta „Facebook“ grupėje „Dvikalbis vaikas“. Tyrime dalyvavo Vytauto Didžiojo universitete ir Vilniaus universitete

studijuojantys svetimkalbiai suaugusieji, kurie mokėsi lietuvių kalbos A2, B1, B2 arba C1 lygiu⁴.

Atliekant tyrimą, stengtasi atsižvelgti į tyrime dalyvavusių asmenų kalbinę aplinką, gimtąją kalbą / kalbas, šeimos kalbą. Tyrime dalyvavo 17 (43,1 %) dvikalbių vaikų iš vienakalbių šeimų (abu tėvai yra lietuviai), gyvenančių ne Lietuvoje, ir 18 (56,9 %) dvikalbių vaikų iš mišrių šeimų (vienas iš tėvų yra lietuvis, kitas – kitos tautybės), gyvenančių ne Lietuvoje. Remiantis apklausos duomenimis, 13 tyrime dalyvavusių vaikų (37,1 %) nurodė, kad namuose girdi tik vieną kalbą (dažniausiai lietuvių), 15 vaikų (42,9 %) – dvi kalbas (dažniausiai lietuvių kalbą ir anglų / prancūzų / švedų / norvegų / rusų / vengrų kalbas), 3 vaikai (8,6 %) – tris kalbas (lietuvių kalbą, anglų kalbą ir prancūzų / arabų / rusų kalbas), 4 vaikai (11,4 %) – keturias kalbas (lietuvių kalbą, anglų kalbą ir graikų / rusų / vengrų / norvegų / prancūzų / portugalų kalbas)⁵. Nors tyrimo imtis nėra pakankama, siekiant įvertinti kitų kalbų poveikį lietuvių kalbos įsisavinimui, stengtasi bent kažkiek aptarti šį aspektą, atsižvelgiant į vaikų antrosios kalbos (vienos iš tėvų kalbos; jei abu tėvai lietuviai – gyvenamosios šalies kalbos) priklausymą analitinei arba sintetinei kalbų grupei. 24 vaikų antroji kalba priklausė analitinių kalbų grupei (anglų, prancūzų, norvegų ir danų kalbos)⁶; 11 vaikų antroji kalba – sintetinių kalbų⁷ grupei (rusų, vokiečių, arabų, graikų, portugalų, suomių, švedų ir vengrų kalbos). Žinoma, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad ne visi mokslininkai sutinka su griežtu kalbų skirstymu į dvi grupes, nes kai kurios kalbos turi ir sintetinių, ir analitinių kalbų požymių (Haspelmath, Michaelis 2017), pvz., prancūzų kalba laikoma daugiau analitine, o ne sintetinė kalba, nors ir vartojami afiksai.

Antroji tiriamųjų grupė – svetimkalbiai suaugusieji, kurie mokėsi lietuvių kalbos kaip svetimšios. Užduotį atliko 25 asmenys, iš kurių lietuvių kalbos A2 lygiu mokėsi 16, B1 – 2, B2 – 6, C1 – 1. Svetimkalbiai suaugusieji suskirstyti į dvi grupes pagal gimtosios kalbos priklausymą analitinėms arba sintetinėms kalboms. 5 asmenų gimtoji kalba buvo analitinė (anglų, prancūzų, hindi, japonų), 20 asmenų – sintetinė (ukrainiečių, portugalų, latvių, rusų, vokiečių, lenkų, kazachstaniečių, baltarusių, suomių). Japonų kalba priskiriama labiau analitinėms kalboms, nes neturi daiktavardžių linksniavimo, nors turi ir sintetinės kalbos

⁴ Dėkojame tyrimo dalyviams – vaikams ir jų tėvams, studentams, taip pat virtualios lituanistinės mokyklėlės „Pasaka“ vadovams, Vilniaus universiteto mokslininkei dr. Ingai Hilbig, Vytauto Didžiojo universiteto ir Vilniaus universiteto dėstytojams už suteiktą galimybę sukaupti tyrimo duomenis.

⁵ Šiame straipsnyje vartojamas *dvikalbių* terminas, nors kai kurie vaikai auga keliakalbėse šeimose. Vis dėlto neturima duomenų, ar vaikai moka daugiau nei dvi kalbas, todėl apsiribojama *dvikalbystės* terminu.

⁶ Kalba, kurioje sintaksiniai ryšiai sakiniuose išreiškiami vartojant specifinius gramatinius žodžius arba dalelytes, o ne linksnius (Haspelmath, Michaelis 2017).

⁷ Kalba, kurioje sintaksiniai ryšiai sakiniuose išreiškiami linksniais arba žodžių daryba (Haspelmath, Michaelis 2017).

požymių, pvz., veiksmazodžių kaitymą. Atkreiptinas dėmesys, kad dėl nedidelių ir nevienodų imčių, aiškinant tyrimo rezultatus, tik iš dalies atsižvelgta į tyrimo dalyvių gimtąsias kalbas.

TYRIMO METODIKA

Tyrimo šaltinis – eksperimentinės užduoties rezultatai. Rengiant eksperimentinę užduotį naudotasi dviem sakininės kalbos tekstynais. Tai yra Vytauto Didžiojo universitete Tarpkultūrinės komunikacijos ir daugiakalbystės tyrimų centre ilgalaikio stebėjimo metodu sukauptas lietuvių vaikų (nuo 1,5 iki 4 metų) ir jų tėvų pokalbių tekstynas bei pusiau eksperimentiniu metodu sukauptas priešmokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų kalbos tekstynas. Iš šių tekstynų buvo sugeneruoti dažniniai būdvardžių ir kitų būdvardiškųjų žodžių (įvardžių, dalyvių⁸) sąrašai pagal galūnių paradigmas. Remiantis dažniniais būdvardiškųjų žodžių sąrašais buvo sudaryta užduotis, apimanti įvairias būdvardiškųjų žodžių semantines grupes ir subalansuota pagal būdvardiškųjų žodžių linksniavimo paradigmas. Iš viso parinkti 26 būdvardžiai, 6 įvardžiai, 4 dalyviai (žr. 1 lentelę). Nedidelį būdvardiškųjų įvardžių ir dalyvių skaičių lėmė priežastys, susijusios su retu šių formų vartojimu tiek vienkalių vaikų, tiek suaugusiųjų kalboje, taip pat paradigmų sutapimu su būdvardžių paradigmomis.

1 lentelė. Į užduotį įtraukti būdvardiškieji žodžiai

Būdvardžiai	<i>Žalios, šlapiomis, tuščiamė, piktų, balta, sveiki, naujam, šalto, kairėje, popierinė, medinės, mediniams, didelis, dideliems, maži, sunki, sunkaus, baisi, gražios, baisaus, stiprus, saldaus, švarūs, skanus, skanią, neskanūs</i>
Įvardžiai	<i>Ta, šitas, visokie, visokios, kuris, kuri</i>
Dalyviai	<i>Valgomi, nupieštos, padėta, miegantis</i>

Atrinkus tikslinius žodžius visi jie panaudoti eksperimentinėje užduotyje, t. y. įtraukti į neilgus sakinius. Kuriant sakinius, būdvardiškuosius žodžius stengtasi vartoti vaikų kalbai būdingose konstrukcijose: tam vaikų kalbos tekstynuose ieškota būdvardiškųjų žodžių vartosenos pavyzdžių, tikrinta, su kokiais daiktavardžiais jie dažniausiai vartojami. Taigi sudarant eksperimentinę užduotį remtasi vartosenos kriterijumi (angl. *usage-based model*, Tomasello 2000).

Sudarant sakinius, kiekvienos linksniavimo paradigmos būdvardiškieji žodžiai pavartoti su skirtingos paradigmos daiktavardžiais (žr. 2 lentelę), kitaip tariant, viena būdvardiškųjų žodžių paradigma įtraukiama į skirtingus sakinius, kuriuose

⁸ Į tyrimą neįtraukti būdvardiškieji skaitvardžiai, nes jie nuo kitų būdvardiškųjų žodžių skiriasi reiškiamą kiekybės ypatybe, taip pat išskirtinai reta vartoseną vaikų kalboje.

pavartotos nevienodos daiktavardžių paradigmos (viena, sutampanti su būdvardiškojo žodžio, ir trys skirtingos). Taigi iš viso vienam sakiniui pateikiami keturi pasirinkimo variantai. Toks sakinių sudarymo metodas leidžia patikrinti, ar būdvardiškojo žodžio (derinimo gaviklio) fleksijos yra įsisavintos, ar jas veikia skirtingos daiktavardžių (derinimo daviklio) paradigmos (pvz., vietoj *dideliems berniukams* pasirenkama *dideliams berniukams*). Tikimasi, kad analizuojant testo rezultatus išryškės universalios dvikalbių vaikų ir svetimkalbių suaugusiųjų būdvardiškujų žodžių derinimo sunkumų tendencijos.

2 lentelė. Eksperimentinės užduoties sakiniai ir atsakymų variantai

Sakinys	Teisingas variantas	Paradigmos keitimo klaida	Giminės klaida	Skaičiaus klaida
Neimk kompiuterio su _____ rankomis.	šlapiomis	šlapėmis	šlapiais	šlapia
Neradau _____ varlės.	žalios	žalės	žalio	žalių
Čia yra _____ avis.	balta	baltis	baltas	baltos
Čia nėra _____ vilkų.	piktų	piktaus	piktos	pikto
_____ puodelyje nieko nėra.	tuščiame	tuštyje	tuščioje	tuščiuose
Mano dantys _____.	sveiki	sveikys	sveikos	sveikas
_____ televizoriui reikia daug pinigų.	naujam	naujai	naujai	naujiems
Nemėgstu _____ vandens.	šalto	šaltaus	šaltos	šaltų
Knyga yra _____ rankoje.	kairėje	kairoje	kairiame	kairėse
Čia yra _____ pilis.	popierinė	popierina	popierinis	popierinės
Statau _____ pilis.	medines	medinis	medinius	medinę
_____ berniukams patinka skaityti.	dideliems	dideliams	didelioms	dideliam
_____ namams reikia medžio.	mediniams	mediniems	medinėms	mediniam
Mano dantys _____.	maži	mažūs	mažos	mažas
Čia yra _____ televizorius.	didelis	didelius	didelė	dideli
Šita knyga _____.	sunki	sunka	sunkus	sunkios
Valgau _____ košę.	skanią	skanį	skanų	skanias
Labai _____ žuvis.	baisi	baisis	baisus	baisios
Mamos akys _____.	gražios	gražys	gražūs	graži

Sakinys	Teisingas variantas	Paradigmos keitimo klaida	Giminės klaida	Skaičiaus klaida
Bijau _____ gyvūno.	baisaus	baiso	baisios	baisių
Mano brolis _____.	stiprus	stipras	stipri	stiprūs
Burokėliai _____.	neskanūs	neskaniai	neskanios	neskanus
Noriu _____ medaus.	saldaus	saldo	saldžios	saldžių
Mano dantys _____.	švarūs	švarys	švarios	švarus
Vanduo _____.	skanus	skanas	skani	skanūs
Nepakeliu _____ akmens.	sunkaus	sunko	sunkios	sunkių
_____ gėlė man patinka.	ta	ti	tas	tos
_____ medus labai skanus.	šitas	šitus	šita	šitie
Man patinka _____ saldainiai.	visokie	visoki	visokia	visoks
Man patinka _____ spalvos.	visokios	visokės	visokie	visokia
Čia yra paukštis, _____ lesa grūdelius.	kuris	kuras	kuri	kurie
Čia yra varlė, _____ tupi ant lapo.	kuri	kurė	kuris	kurios
Čia yra _____ grybai.	valgomi	valgomai	valgomos	valgomas
Čia yra _____ pilys.	nupieštos	nupieštys	nupiešti	nupiešta
Čia yra _____ sriuba.	padėta	padėti	padėtas	padėtos
Čia yra _____ zuikis.	miegantis	miegantus	mieganti	miegantys

Kitas aspektas, į kurį atsižvelgta kuriant testą, – gramatinių kategorijų įvairovė, siekiant bent minimaliai subalansuoti tikslines leksemas pagal skaičių, giminę ir linksnį. Taigi, sudarant sakinius, buvo parenkamos ne tik įvairios linksniavimo paradigmos, bet ir įtraukiamos skirtingos linksnių formos, vienaskaitos ir daugiskaitos formos, vyriškosios ir moteriškosios giminės formos. Sakiniuose su būdvardiškaisiais žodžiais daugiausia vyrauja nežymėtosios gramatinės kategorijos (kaip įprasta sakytinėje kalboje): vienaskaitos formos – 16-oje sakinių, vyriškosios giminės formos – 16-oje sakinių ir vardininco linksnis – 12-oje sakinių. Žymėtųjų gramatinių kategorijų sakiniuose kiek mažiau: su daugiskaitos formomis – 10 sakinių, moteriškosios giminės formomis – 10 sakinių, kilmininco linksniu – 6 sakiniai, naudininco – 3, galininco – 2, įnagininco – 1, vietininco – 2.

Toliau aiškinamas pasirinkimo variantų pateikimo principas (žr. 2 lentelę). Kiekvienam sakiniui pateikiami keturi pasirinkimo variantai (tvarka sumaišoma):

- 1) **tikslinė (tinkama) galūnė** – kai derinimo gaviklis atitinka derinimo daiktinio skaičių, giminę ir linksnį, taip pat teisingai pasirenkama paradigma, pvz., *mediniams namams, dantys maži*;
- 2) **kitos paradigmos (netinkama) galūnė** – kai būdvardiškas žodis derinamas gimine, skaičiumi ir linksniu, tačiau parenkama ne būdvardiškojo žodžio, o daiktavardžio galūnė (nukopijuojama), pvz., *neradau žalės varlės*;
- 3) **tos pačios (tinkamos) paradigmos kita giminė** – kai pasirenkamas šis atsakymo variantas, galima daryti prielaidą, kad nesuvokiamas derinimas gimine arba klaidingai nustatoma daiktavardžio giminė, o tai lemia būdvardiškojo žodžio klaidą, pvz., *čia yra baltas avis*;
- 4) **tos pačios (tinkamos) paradigmos kitas skaičius** – kai pasirenkamas kevirtas atsakymo variantas, galima daryti prielaidą, kad negebama derinti skaičiumi, pvz., *knyga yra kairėse rankoje*.

Atlikus visus išvardytus žingsnius, sudaryti sakiniai perkelti į interneto platformą „Free Online Surveys“ (žr. 1 paveikslą), kurioje sudaryti atskiri testai skirtingoms tiriamųjų grupėms (dvikalbiams vaikams ir svetimkalbiams suaugusiems). Dvikalbiams vaikams skirtu testo pradžioje pateikiama apklausa tėvams ir sutikimo forma. Ją užpildydami tėvai patvirtina, kad leidžia savo vaikams dalyvauti moksliniame tyrime. Kadangi testas reikalauja skaitymo įgūdžių, dar apklausos pradžioje rekomenduojama testą atlikti vaikams nuo septynerių metų. Tėvų apklausos formoje klausama apie vaiko amžių, kokioje šalyje gyvena vaikas, kokios yra gimtosios motinos ir tėvo kalbos. Šie klausimai yra bendro pobūdžio ir leidžia susidaryti aiškesnį vaizdą apie tyrime dalyvaujančių dvikalbių informantų kalbinę aplinką.

Neimk kompiuterio su ____ rankomis

A	šlapias
B	šlapia
C	šlapiomis
D	šlapėmis

1 pav. Vaikams ir suaugusiems skirtu testo dalies pavyzdys

Svetimkalbiams suaugusiems skirtame teste taip pat pateikiama apklausos forma, kurią užpildydamas asmuo sutinka dalyvauti moksliniame tyrime. Apklausos formoje klausama apie amžių, tautybę, gimtąją arba gimtąsias kalbas, kokias

užsienio kalbas moka asmuo, kokį lietuvių kalbos lygį pagal Bendruosius Europos kalbų metmenis šiuo metu studijuoja. Testu pasidalyta su Vytauto Didžiojo universiteto Lituaniistikos katedros ir Vilniaus universiteto Lituaniistinių studijų katedros studentais, kurie studijuoja lietuvių kalbą kaip svetimąją. Testą buvo prašoma atlikti A2, B1, B2 ir C1 lygiu besimokančių suaugusiųjų.

Sukauptus tyrimo duomenis, buvo atliekamas kiekybinis tyrimas, taip pat kokybinė derinimo klaidų analizė.

DERINIMO KLAIDOS TIRIAMŲJŲ GRUPĖSE

Testo, atlikto su dvikalbiais vaikais ir suaugusiaisiais, besimokančiais lietuvių kalbos, rezultatai rodo, kad būdvardiškųjų žodžių derinimas nėra lengva užduotis. Apklaustieji vaikai, atlikdami testą, teisingą atsakymo variantą pasirinko 74,8 % atvejų; taigi derinimo klaidos (susijusios su paradigimų keitimu, giminės ir skaičiaus kategorijomis) sudarė 25,2 % visų galimų atsakymų. Svetimkalbiams suaugusiems testą atlikti sekėsi sunkiau: teisingą atsakymo variantą jie pasirinko 57,3 % atvejų, o derinimo klaidos (susijusios su paradigimų keitimu, giminės ir skaičiaus kategorijomis) sudarė 42,3 % visų galimų atsakymų.

Tarp dvikalbių vaikų visų klaidingų atsakymų dažniausiai pasitaikė derinimo gimine klaidų – 39,0 % (pvz., *Mano dantys švarios*), rečiau klystama derinant skaičiumi – 32,4 % (pvz., *Dideliam berniukams patinka skaityti*) ir pasirenkant netinkamą būdvardiškojo žodžio linksniavimo paradigmą – 28,6 % (pvz., *Noriu saldo medaus*) (žr. 3 lentelę). Kiek kitaip klaidos pasiskirsto suaugusiųjų, besimokančių lietuvių kalbos, grupėje: čia vyrauja paradigmos keitimo klaidos – 38,0 %, kai būdvardiškajam žodžiui parenkama netinkamos paradigmos galūnė, pvz., pavartojama dažnos paradigmos *-as* galūnė vietoj retos ir neproduktyvios paradigmos *-us* galūnės (pvz., *Nepakeliu sunko akmens*). Mažiau daroma derinimo gimine klaidų – 33,6 % ir derinimo skaičiumi klaidų – 28,4 % (iš visų klaidingų atsakymų).

3 lentelė. Derinimo klaidos

Klaidų tipas	Dvikalbiai vaikai	Svetimkalbiai suaugusieji
Paradigmos keitimo klaidos	28,6 %	38,0 %
Giminės klaidos	39,0 %	33,6 %
Skaičiaus klaidos	32,4 %	28,4 %
Iš viso	100 %	100 %

Taigi matyti, kad dvikalbiams vaikams daugiau sunkumų kelia derinimas gimine, o mažiau – paradigms linksniavimo sistema, šie duomenys sutampa su Savickienės (2001) ir Kamandulytės (2009) tyrimų rezultatais. Svetimkalbiams suaugusiesiems daugiau sunkumų kelia linksniavimo paradigms sistema. Šie rezultatai sutampa su Dabašinskienės ir Čubajevaitės (2009) tyrimo rezultatais.

4 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad jaunesni vaikai (6–9 metų; 17 vaikų) ir vyresni vaikai (10–12 metų; 18 vaikų), atlikdami testą, padarė panašiai klaidų, atitinkamai 153 ir 165 derinimo klaidas. Abiejose grupėse vyravo derinimo gimine klaidos (atitinkamai 37,3 % ir 40,6 % iš visų klaidų).

4 lentelė. Dvikalbių vaikų derinimo klaidos pagal amžiaus grupes

Amžiaus grupė	Klaidų skaičius	Paradigmos klaida	Giminės klaida	Skaičiaus klaida	Iš viso
Jaunesni vaikai (6–9 m.)	Klaidų skaičius	46	57	50	153
	Proc. iš visų klaidų	30 %	37,3 %	32,7 %	100 %
Vyresni vaikai (10–12 m.)	Klaidų skaičius	45	67	53	165
	Proc. iš visų klaidų	27,3 %	40,6 %	32,1 %	100 %

Analizuojant suaugusiųjų, besimokančių lietuvių kalbos, rezultatus buvo atsižvelgta į lietuvių kalbos mokėjimo lygį. Pirmajai grupei priskirta 16 asmenų, kurių lietuvių kalbos lygis yra A2. Antrajai grupei priskiriami 9 asmenys, kurių lietuvių kalbos lygis yra aukštesnis nei A2, vadinasi, šie suaugusieji yra pažengę lietuvių kalbos vartotojai.

5 lentelė. Svetimkalbių suaugusiųjų derinimo klaidos pagal lietuvių kalbos lygį

Lietuvių kalbos lygis	A2 (N = 16)	B1, B2, C1 (N = 9)
Visi atsakymai	576	324
Derinimo klaidos	310	74
Proc. iš visų atsakymų	53,8 %	22,8 %
Klaidų tipas (% iš visų klaidingų atsakymų)		
Paradigmos keitimo klaidos	34,8 %	51,4 %
Giminės klaidos	33,2 %	35,1 %
Skaičiaus klaidos	32 %	13,5 %

Iš 5 lentelėje pateiktų duomenų matome, kad daugiau derinimo klaidų padarė pradedančiųjų grupė (53,8 % iš visų atsakymų). Pažengusiųjų grupėje užfiksuota daugiau nei du kartus mažiau klaidų (22,8 % iš visų atsakymų). Abiem tiriamųjų grupėms daugiausia sunkumų kėlė lietuvių kalbos linksniavimo paradigmų sistema: pradedančiųjų grupėje paradigmos keitimo klaidos apėmė 34,8 % visų klaidų, o pažengusiųjų – 51,4 % iš visų klaidų. Mažiausiai sunkumų kėlė skaičiaus gramatinė kategorija: pradedančiųjų grupė klydo šiek tiek rečiau nei paradigmų painiojimo atveju (32 %), o pažengusiųjų grupė klydo labai mažai (13,5 %). Žvelgiant į kiekvienos grupės rezultatus, galima teigti, kad pradedantiesiems būdvardiškųjų žodžių derinimas kelia daug sunkumų, nes tiriamieji kiekvienoje klaidų grupėje klydo panašiai. Pažengusiesiems būdvardiškųjų žodžių derinimas kelia mažiau sunkumų, ypač derinimas skaičiumi, tačiau dažniau klystama paradigmos keitimo ir derinimo gimine atvejais.

Iš 6 lentelėje pateiktų dvikalbių vaikų duomenų matome, kad vaikai, kurių antroji kalba yra analitinė, padarė 27,0 % derinimo klaidų (iš visų šios grupės atsakymų), o vaikai, kurių antroji kalba sintetinė, – 21,5 % derinimo klaidų (iš visų šios grupės atsakymų). Taigi, kaip ir tikėtasi, tiriamiesiems, kurių antroji kalba analitinė, šiek tiek sunkiau sekėsi atlikti užduotį.

6 lentelė. Dvikalbių vaikų tyrimo rezultatai pagal antrąją kalbą

Kalbų grupė	Analitinės kalbos		Sintetinės kalbos	
	Klaidų skaičius	Proc. dalis	Klaidų skaičius	Proc. dalis
Tiriamieji	24		11	
Visi atsakymai	864	100 %	396	100 %
Klaidingi atsakymai	233	27,0 %	85	21,5 %
Klaidų tipas (% iš visų klaidingų atsakymų)				
Paradigmos keitimo klaidos	27,5 %		31,8 %	
Giminės klaidos	42 %		30,6 %	
Skaičiaus klaidos	30,5 %		37,6 %	

Vaikai, kurių antroji kalba priklauso analitinių kalbų grupei, dažniausiai klydo būdvardiškuosius žodžius su daiktavardžiais derindami gimine – 42 % (iš visų klaidingų atsakymų), mažiau padaryta derinimo skaičiumi klaidų – 30,5 % ir paradigmos keitimo klaidų – 27,5 %. Tam įtakos gali turėti dvikalbių vaikų antroji kalba, pvz., anglų, neturinti gramatinės giminės kategorijos. Vaikai, kurių antroji kalba yra sintetinė, dažniau klydo būdvardiškuosius žodžius su daiktavardžiais derindami skaičiumi – 37,6 % (iš visų klaidingų atsakymų). Vis dėlto reikia paminėti, kad šie

rezultatai yra preliminarūs, nes siekiant nustatyti antrosios kalbos poveikį pirmajai kalbai, reikėtų atlikti detalius šiam tikslui skirtus tyrimus, patikrinti rezultatus statistinės analizės programomis. To šiame tyrime nesiekta, tačiau tikimasi, kad preliminarūs rezultatai galėtų būti pagrindu tolesnėms studijoms.

Šiek tiek kitaip derinimo klaidų rezultatai pasiskirsto analizuojant tik svetimkalbių suaugusiųjų imtį. Ir besimokantieji, kurių gimtoji kalba analitinė, ir tie, kurių gimtoji kalba priklauso sintetinių kalbų grupei, padarė po vienodai derinimo klaidų, atitinkamai: 42,8 % ir 42,6 % iš visų galimų konkrečios grupės atsakymų (žr. 7 lentelę). Kaip ir dvikalbių vaikų atveju, svetimkalbiai suaugusieji, kurių gimtoji kalba analitinė, dažnai klydo būdvardiškuosius žodžius su daiktavardžiais derindami gimine – 35,1 % iš visų klaidingų atsakymų. Tiek pat padaryta paradigmos keitimo klaidų – 35,1 % iš visų klaidingų atsakymų. Šiek tiek rečiau klysta derinant skaičiumi – 29,8 %. Suaugusieji, kurių gimtoji kalba sintetinė, dažniau darė paradigmos keitimo klaidų – 38,8 % iš visų klaidingų atsakymų, o mažiau padaryta derinimo gimine (33,2 %) ir skaičiumi (28 %) klaidų.

7 lentelė. Svetimkalbių suaugusiųjų tyrimo rezultatai pagal gimtąją kalbą

Kalbų grupė	Analitinės kalbos		Sintetinės kalbos	
Tiriamieji	5		20	
	Klaidų skaičius	Proc. dalis	Klaidų skaičius	Proc. dalis
Visi atsakymai	180	100 %	720	100 %
Klaidingi atsakymai	77	42,8 %	307	42,6 %
Klaidų tipas (% iš visų klaidingų atsakymų)				
Paradigmos keitimo klaidos	35 %		38,8 %	
Giminės klaidos	35,1 %		33,2 %	
Skaičiaus klaidos	29,8 %		28 %	

Taigi, apibendrinus rezultatus pagal kalbų grupę, galima teigti, kad analitinių kalbų atstovams daugiausia sunkumų kelia gramatinė giminės kategorija. Tai matyti ir dvikalbių vaikų, ir svetimkalbių suaugusiųjų atveju. Informantams, kurių kalba sintetinė, daugiau sunkumų kėlė skaičiaus gramatinė kategorija (dvikalbiams vaikams) ir paradigmos linksniovimo sistema (svetimkalbiams suaugusiesiems). Galima kelti prielaidą, kad kitų kalbų gramatika turi įtakos derinimo sunkumams, todėl kituose darbuose tai turėtų būti tiriama išsamiau, subalansuojant tiriamųjų imtis ir atliekant išsamesnę kokybinę ir statistinę analizę.

DERINIMO KLAIDŲ TIPAI: PARADIGMOS KEITIMAS

Šiame skyriuje aptariamos derinimo klaidos, susijusios su neteisingos / kitos paradigmos pasirinkimu, pvz., vietoj *čia yra didelis televizorius* pasirenkama *čia yra dideliūs televizorius*. Kaip matyti iš pavyzdžio, būdvardis su daiktavardžiu derinamas gimine, skaičiumi ir linksniu, tačiau vietoj paradigmos *-is* pasirenkama galūnė *-ius*. Tyrimo metu kelta prielaida, kad paradigmos keitimo klaidas gali lemti būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių paradigmų (ne)sutapimas. Iš 36 testo sakinių 8 sakiniuose būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių galūnės sutampa (paradigmos *-us* ir *-us*, pvz., *Noriu saldaus medaus*) arba yra ikoniškos / panašios (paradigmos *-ia* ir *-a*, pvz., *Neimk kompiuterio su šlapiomis rankomis*), o kituose 28 sakiniuose būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių galūnės nesutampa, pvz., paradigmos *-a* ir *-is* (*Čia yra balta avis*).

8 lentelė. Paradigmos keitimo klaidų pasiskirstymas pagal būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių paradigmų sutapimą

Paradigmų sutapimas	Dvikalbiai vaikai (N = 35)		Svetimkalbiai suaugusieji (N = 25)	
	Taip	Ne	Taip	Ne
Sakiniai, kuriuose daiktavardžių ir būdv. žodžių paradigmos sutampa	8	28	8	28
Iš viso atsakymų	280	980	200	700
Paradigmos keitimo klaidos	29	62	24	122
Paradigmos keitimo klaidų proc.	10,3 %	6,3 %	12 %	17,4 %

Iš 8 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad dvikalbiai vaikai daugiau klaidų daro sakiniuose, kuriuose būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių paradigmos sutampa – 10,3 % klaidų (plg. 6,3 %, kai paradigmos nesutampa), o svetimkalbiai suaugusieji daugiau klaidų daro, kai būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių paradigmos nesutampa – 17,4 % klaidų (plg. 12 %, kai paradigmos sutampa).

Analizuojant rezultatus pastebėta (žr. 9 lentelę), kad dvikalbiai vaikai ir svetimkalbiai suaugusieji daugiausia klysta būdvardiškiems žodžiams galūnę parinkdami pagal daiktavardžių galūnės analogiją – kopijuojamos daiktavardžių paradigmų *-as*, *-a*, *-is*, *-ė*, *-us* galūnės – tai sudaro atitinkamai 50,5 % ir 69,2 % visų paradigmos klaidų (pvz., *Dideliams berniukams patinka skaityti, Knyga yra kairoje rankoje, Čia yra varlė, kurė tupi ant lapo, Valgomai grybai, Čia yra nupieštis pilis*).

9 lentelė. Paradigmos keitimo klaidų pasiskirstymas pagal paradigmų produktyvumą ir analogiją

Paradigmos keitimo klaidos	Dvikalbiai vaikai (N = 35)		Svetimkalbiai suaugusieji (N = 25)	
	Klaidų skaičius	Proc.	Klaidų skaičius	Proc.
Pagal analogijos principą	46	50,5 %	101	69,2 %
Neproduktyvių paradigmų galūnių keitimas	29	31,9 %	20	13,7 %
Produktyvių paradigmų galūnių keitimas	16	17,6 %	25	17,1 %
Iš viso	91	100 %	146	100 %

Dvikalbiai vaikai neproduktyvių paradigmų *-us*, *-inis*, *-i* galūnes keičia į produktyvių paradigmų galūnes *-is*, *-as*, *-ė*: 31,9 % atvejų (pvz., *Mediniems namams reikia medžio, Noriu saldo medaus, Nepakeliu sunko akmens, Mano brolis stipras*), todėl galima teigti, kad čia veikia dažnumo veiksnys. Tačiau svetimkalbių suaugusiųjų grupėje neproduktyvių paradigmų galūnių keitimo klaidos sudaro mažiausią procentinę dalį tarp visų paradigmos keitimo klaidų – 13,7 %. Duomenys rodo, kad vaikų dvikalbystės atveju dažnumo ir produktyvumo konstruktai veikia labiau: vaikai linkę pasirinkti dažnų paradigmų galūnes vietoj retų, o tai nėra taip būdinga suaugusiesiems, besimokantiems lietuvių kalbos kaip svetimšios. Kaip ir tikėtasi, atsakymų variantus, kuriuose produktyvių paradigmų galūnės *-as*, *-is* yra keičiamos į neproduktyvių paradigmų galūnes *-us*, *-i*, dvikalbiai vaikai renka rečiausiai (17,6 %), tačiau suaugusiųjų, besimokančių lietuvių kalbos, grupėje šios klaidos yra šiek tiek dažnesnės nei neproduktyvių paradigmų keitimo (17,1 %, pvz., *Neimk kompiuterio šlapėmis rankomis, Čia yra miegantus zuikis, Čia nėra piktaus vilkų*). Tai yra natūralus reiškinys, nes suaugusieji asmenys, dalyvavę tyrime, turi nedaug gyvenimo lietuviakalbėje aplinkoje ir lietuvių kalbos vartojimo patirties, todėl jų atveju gramatinių formų dažnumas veikia menkiau, palyginti su dvikalbiais vaikais, kurie dažnai girdi lietuvių kalbą, nes vienas iš tėvų yra lietuvis.

Apibendrinant galima teigti, kad paradigmų painiojimo klaidos dažniausiai yra susijusios su daiktavardžių galūnių perkėlimu būdvardiškieiems žodžiams, o dvikalbių vaikų kalboje – ir su paradigmų dažnumu (retesnių paradigmų galūnės keičiamos į dažnesnių paradigmų galūnes). Tokį skirtumą galima paaiškinti dvikalbių vaikų kalbine aplinka, nes namų aplinkoje vaikai girdi lietuvių kalbą iš vieno arba abiejų tėvų, todėl yra įsisavinę ir atpažįsta dažnus elementus. Besimokantys suaugusieji negauna tiek lietuvių kalbos įvesties, todėl gramatinių elementų dažnumas ir produktyvumas čia veikia ne taip stipriai.

DERINIMO KLAIDŲ TIPAI: GIMINĖS KLAIDOS

Keliama hipotezė, kad giminės klaidos yra susijusios su gramatinės kategorijos nario žymėtumu ir dažnumu, nes yra žinoma, kad vyriškoji giminė yra nežymėtoji ir dažnesnė nei moteriškoji giminė.

Analizuojant užduoties rezultatus pastebėta (žr. 10 lentelę), kad dvikalbiai vaikai ir svetimkalbiai suaugusieji šiek tiek dažniau klysta derindami gimine, kai būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių paradigmos nesutampa – atitinkamai 10,3 % ir 14,8 % (pvz., *Tuščioje puodelyje nieko nėra, Mano dantys švarios, Čia yra nupiešti pilys, Čia yra popierinis pilis, Valgau skanų košę*). Taigi galėtume kelti prielaidą, kad lietuvių kalbos paradigmų linksniavimo sistema daro poveikį giminės derinimo sunkumams.

10 lentelė. Giminės klaidų pasiskirstymas pagal būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių paradigmų sutapimą

	Dvikalbiai vaikai (N = 35)		Svetimkalbiai suaugusieji (N = 25)	
	Taip	Ne	Taip	Ne
Paradigmų sutapimas				
Sakiniai, kuriuose daiktavardžių ir būdvardiškųjų žodžių paradigmos sutampa	8	28	8	28
Iš viso atsakymų	280	980	200	700
Giminės klaidos	23	101	25	104
Giminės klaidų proc.	8,2 %	10,3 %	12,5 %	14,8 %

Atliekant tyrimą, tikėtasi, kad giminės klaidas gali lemti giminės forma (vyriškoji arba moteriškoji giminė) testo sakinyje. Vis dėlto ši hipotezė nepasitvirtino. Iš 11 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad dvikalbiai vaikai panašiai klydo ir vyriškosios, ir moteriškosios giminės atvejais (atitinkamai 9,6 % ir 10,0 % klaidų). Svetimkalbiai suaugusieji padarė daugiau giminės klaidų nei dvikalbiai vaikai, bet giminės forma poveikio taip pat neturėjo (16,7 % ir 16,5 % klaidų). Taigi gramatinės giminės kategorijos žymėtumas reikšmės užduoties rezultatams neturėjo.

11 lentelė. Giminės klaidų pasiskirstymas pagal giminės formą

	Dvikalbiai vaikai (N = 35)		Svetimkalbiai suaugusieji (N = 25)	
	Vyr. g.	Mot. g.	Vyr. g.	Mot. g.
Giminės forma sakinyje				
Iš viso atsakymų	735	525	525	375
Derinimo klaidos	71	53	67	62
Derinimo klaidų proc.	9,6 %	10 %	16,7 %	16,5 %

Atlikta išsamesnė giminės klaidų analizė rodo, kad dvikalbiai vaikai ir svetimkalbiai suaugusieji dažniausiai klysta derindami būdvardiškuosius žodžius prie daiktavardžių, priklausančių trečiajam⁹ (vyr. g. *-is, -ys*, pvz., *brolis*), devintajai (mot. g. galūnė *-is*, pvz., *pilis*) ir dešimtajai (vyr. g. galūnė *-is*, pvz., *dantis*) paradigmoms: atitinkamai padaryta 63,7 % ir 52,7 % klaidų (iš visų giminės kategorijos klaidų). Daroma prielaida, kad vaikai ir suaugusieji neteisingai suvokia tokių daiktavardžių giminę. Pvz., leksemas *dantis* ir *puodelis* vaikai ir suaugusieji suvokia kaip 9-osios paradigmos mot. g. daiktavardžius, todėl atitinkamai derinami ir būdvardiškieji žodžiai, pvz., *Tuščioje puodelyje nieko nėra*. Informantai taip pat painioja leksemų *žuvis, pilis, avis, akis* giminės formą, pvz., *Čia yra baltas avis*. Taigi dvikalbiams vaikams ir svetimkalbiams suaugusiesiems kyla sunkumų nustatant referento giminę, kai daiktavardžio vyriškosios ir moteriškosios giminės galūnės sutampa. Ateityje, kartojant šį tyrimą, daugiau dėmesio verta skirti informantų kalbų gramatinei struktūrai, nes aprašytoms giminės klaidoms įtakos gali turėti tiriamųjų antroji (dvikalbių vaikų atveju) ir gimtoji (svetimkalbių suaugusiųjų atveju) kalbos.

DERINIMO KLAIDŲ TIPAI: SKAIČIAUS KLAIDOS

Analizuojant skaičiaus gramatinės kategorijos klaidas, tikėtasi, kad jos gali būti susijusios su gramatinės kategorijos nario dažnumu (vienaskaita *vs.* daugiskaita). Vaikų kalboje tikėtasi rasti nedaug skaičiaus klaidų, nes iš tyrimų yra žinoma, kad vaikai anksti įsisavina skaičiaus gramatinę kategoriją ir atskiria opoziciją „vienas“ – „daugiau negu vienas“.

Tyrimo metu nustatyta, kad dvikalbiai vaikai daugiau skaičiaus derinimo klaidų daro, kai būdvardiškujų žodžių ir daiktavardžių paradigmos nesutampa (8,8 %, žr. 12 lentelę). Taigi dvikalbių vaikų atveju matome lietuvių kalbos linksniavimo sistemos įtaką derinimo sunkumams.

⁹ Verta pastebėti tai, kad trečioji daiktavardžių paradigma, anot Savickienės (2001) ir Kamandulytės-Merfeldienės (2010), yra gana produktyvi, kitaip tariant paprasta, todėl kalbą įsisavinantys vaikai šią paradigmą vartoja dažniau netgi tais atvejais, kai žodis nepriklauso šiai paradigmai.

12 lentelė. Skaičiaus klaidų pasiskirstymas pagal būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių paradigmų sutapimą

	Dvikalbiai vaikai (N = 35)		Svetimkalbiai suaugusieji (N = 25)	
	Taip	Ne	Taip	Ne
Paradigmų sutapimas				
Sakiniai, kuriuose daiktavardžių ir būdvardiškųjų žodžių paradigmos sutampa	8	28	8	28
Iš viso atsakymų	280	980	200	700
Skaičiaus klaidos	16	87	18	91
Skaičiaus klaidų proc.	5,7 %	8,8 %	9 %	9,2 %

Iš 13 lentelės duomenų matyti, kad dvikalbiai vaikai ir suaugusieji, besimokantys lietuvių kalbos, daugiau skaičiaus klaidų daro, kai užduoties sakinyje yra pavartota daiktavardžio daugiskaitos (atitinkamai 12,2 % ir 16,2 % klaidų), o ne vienaskaitos forma (atitinkamai 5,5 % ir 9,4 % klaidų), pvz.: *Statau medinę pilis, Man patinka visokia saldainiai, Mano dantys švarus, Dideliam berniukams patinka skaityti*. Galima teigti, kad tyrimo pradžioje kelta hipotezė, jog informantai dažniau klysta būdvardiškuosius žodžius ir daiktavardžius derindami skaičiumi, kai testo sakiniuose yra pavartotas žymėtasis skaičiaus gramatinės kategorijos narys – daugiskaita, pasitvirtino.

13 lentelė. Skaičiaus klaidų pasiskirstymas pagal skaičiaus formą

	Dvikalbiai vaikai (N = 35)		Svetimkalbiai suaugusieji (N = 25)	
	Vns.	Dgs.	Vns.	Dgs.
Skaičiaus forma sakinyje				
Iš viso atsakymų	770	490	550	350
Derinimo klaidos	43	60	52	57
Derinimo klaidų proc.	5,5 %	12,2 %	9,4 %	16,2 %

Apibendrinant galima teigti, kad lietuvių kalbos paradigmų sistema turi įtakos skaičiaus derinimo klaidoms, nes vaikai ir suaugusieji klysta dažniau, kai daiktavardžių ir būdvardiškųjų žodžių galūnės nesutampa. Minėtina ir tai, kad vaikams ir suaugusiesiems daugiau sunkumų kelia sakiniai, kuriuose yra pavartota daugiskaitos forma, vadinasi, čia veikia žymėtumo ir dažnumo principai.

IŠVADOS

Atlikus tyrimą ir išanalizavus dvikalbių vaikų bei svetimkalbių suaugusiųjų testo rezultatus matyti, kad būdvardiškųjų žodžių ir daiktavardžių paradigmų įvairovė užduotyje leido nustatyti dvikalbiams vaikams ir svetimkalbiams suaugusiesiems kylančias būdvardiškųjų žodžių derinimo sunkumų tendencijas.

Tyrimo rezultatai rodo, kad suaugusiems svetimkalbiams daugiausia sunkumų kelia linksniavimo paradigmų įvairovė. Dažniausiai būdvardiškajam žodžiui parenkama netinkamos paradigmos galūnė, kuri yra analogiška daiktavardžio galūnei, t. y. kopijuojamos / perkeliamos daiktavardžio paradigmų galūnės *-as*, *-a*, *-is*, *-ė*, *-us*. Dvikalbiai vaikai dažnai keičia neproduktyvių ir nedažnų paradigmų galūnes *-us*, *-inis*, *-i* į produktyvių ir dažnų paradigmų galūnes *-is*, *-as*, *-ė*, tačiau tą retai daro suaugusieji besimokantieji. Tokį skirtumą galima sieti su dvikalbių vaikų kalbine aplinka, dažnai girdima lietuvių kalba ir su tuo susijusiu dažnų elementų įsisavinimu. Besimokantys suaugusieji negauna tiek lietuvių kalbos įvesties, todėl dažnumo ir produktyvumo konstruktai čia veikia ne taip stipriai.

Dvikalbiai vaikai daugiausia klysta būdvardiškuosius žodžius su daiktavardžiais derindami gimine, o suaugusiesiems svetimkalbiams derinimas gimine kėlė ne tiek daug sunkumų. Giminės derinimo klaidos atsiranda dėl daiktavardžių trečiosios (*-is*, *-ys*), devintosios (*-is*) ir dešimtosios (*-is*) paradigmų galūnių sutapimo kai kuriuose linksniuose: tokiais atvejais vyriškosios ir moteriškosios giminės galūnės yra vienodos, taigi neteisingai nustčius daiktavardžio giminę, atsiranda derinimo klaida. Neatmetama galimybė, kad kitoms giminės klaidoms įtakos gali turėti dvikalbių vaikų antroji kalba ir svetimkalbių suaugusiųjų gimtoji kalba. Tokią prielaidą suponuoja ir tai, kad tiriamieji, kurių antroji arba gimtoji kalba analitinė, dažniau nei tiriamieji, atstovaujantys sintetinių kalbų grupei, klydo būdvardiškuosius žodžius ir daiktavardžius derindami gimine.

Derindami skaičiumi dvikalbiai vaikai ir suaugusieji, besimokantys lietuvių kalbos, dažniausiai klydo parinkdami būdvardiškojo žodžio galūnę daiktavardžiui, pavartotam daugiskaitos forma. Vaikai ir suaugusieji klydo dažniau, kai daiktavardžių ir būdvardiškųjų žodžių galūnės nesutapo.

Aptarus išryškėjusias tendencijas galima teigti, kad dvikalbiams vaikams ir svetimkalbiams suaugusiesiems derinimas kelia sunkumų dėl lietuvių kalbos fleksinės sistemos įvairovės. Tą rodo retų paradigmų galūnių keitimas į dažnesnes, daiktavardžių galūnių perkėlimas būdvardiškesiems žodžiams. Gramatinių giminės ir skaičiaus kategorijų klaidos taip pat neretai susijusios su retesnių paradigmų būdvardiškaisiais žodžiais, daiktavardžio ir būdvardiškojo žodžio galūnių nesutapimu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ir būdvardžių, ir kitų būdvardiškųjų žodžių (dalyvių ir įvardžių) derinimo sunkumai sutampa. Nors tyrime nesiekta išsamiai

aptarti kitų kalbų poveikio, preliminari analizė parodė, kad sunkumus galima sieti su besimokančiųjų gimtąja kalba bei dvikalbių antrąja kalba, nes analitinių kalbų atstovams sekėsi sunkiau. Ateityje būtų prasminga tyrimą pakartoti įtraukiant kitas tiriamųjų grupes, daugiau dėmesio skiriant informantų kalboms.

LITERATŪRA

- Balčiūnienė, Ingrida, ir Kamandulytė-Merfeldienė, Laura. Vėluojanti kalbinė raida: gramatinės ypatybės. *Baltistica*, 2018, nr. 53, 263–291; 10.15388/baltistica.53.2.2332.
- Blažienė, Agnė. Lietuvių kalbos gramatinių ypatybių įsisavinimo anglų kalbos aplinkoje sunkumai. *Bendrinė kalba*, 2016, nr. 89, 1–20.
- Bružaitė-Liseckienė, Justina. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo ir skyrimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra*, 2017, nr. 9, 1–30; <https://doi.org/10.15388/TK.2017.17445>.
- Dabašinskienė, Ineta. Form and Meaning of diminutives in Lithuanian child language. In *The Acquisition of Diminutives*. Eds. Ineta Dabašinskienė and Wolfgang U. Dressler. John Benjamin Publishing Company, 2007, 13–41.
- Dabašinskienė, Ineta. Trumpinimas ir dažnumo poveikis šnekamojoje kalboje. *Darbai ir dienos*, 2008, nr. 50, 109–117.
- Dabašinskienė, Ineta. Growing knowledge in differential object marking: the view from L1 Lithuanian. *Revue Roumaine de Linguistique*, 2015, nr. 4, 369–382.
- Dabašinskienė, Ineta, ir Čubajevaitė, Laura. Acquisition of case in Lithuanian as L2: Error analysis. *Estonian Papers in Applied Linguistics*, 2009, nr. 5, 47–65.
- Dressler, Wolfgang U. *Morphology. The dynamics of derivation*. Ann Arbor: Karoma Press, 1985.
- Dressler, Wolfgang U., Mayerthaler, Willi, Pangl, Oswald, and Wurzel, Wolfgang U. *Leitmotifs in Natural Morphology*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1987.
- Haspelmath, Martin, ir Michaelis, Susanne Maria. Analytic and synthetic. Typological change in varieties of European languages. In *Language Variation-European Perspectives VI: Selected papers from the Eighth International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVe 8)*, 2017, 27–29.
- Jakaitienė, Evalda. *Leksikografija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
- Jancaitė, Laima. Subūdvardėjusių lietuvių kalbos dalyvių atpažinimo kriterijai. *Taikomoji kalbotyra*, 2023, nr. 20, 183–207; <https://doi.org/10.15388/Taikalbot.2023.20.14>.
- Kamandulytė, Laura. Vaikiškosios kalbos ypatybės. *Kalbos kultūra*, 2006, nr. 79, 264–272.
- Kamandulytė, Laura. *Lietuvių kalbos būdvardžio įsisavinimas: leksinės ir morfosintaksinės ypatybės*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009, daktaro disertacija.
- Kamandulytė-Merfeldienė, Laura. Daiktavardžio paradigmų produktyvumas: skolinių morfologinio įforminimo ir fleksijų variavimo analizė. *Lietuvių kalba*, 2010, nr. 4, 1–12.
- Kamandulytė-Merfeldienė, Laura. Morphosyntactic Features of Lithuanian Adjective Acquisition. *Journal of Baltic Studies*, 2012, vol. 43, Issue 2, 239–250.
- Kamandulytė-Merfeldienė, Laura. The acquisition of Lithuanian adjectives: lexical and morphological features. In *Semantics and morphology of early adjectives in first language acquisition*. Eds. Elena Tribushinina, Maria D. Voeikova and Sabrina Noccetti. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015, 313–346.
- Kamandulytė-Merfeldienė, Laura. Comprehension of complex Lithuanian syntactic constructions: a study of typically developing children and children with developmental language disorder. *Estonian Papers in Applied Linguistics*, 2022, nr. 18, 131–148; <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa18.08>.
- Karpf, Annemarie. *Selbstorganisationsprozesse in der sprachlichen Ontogenese: Erst- und Fremdsprache(n)*. Tübingen: Narr, 1990.
- Kudirka, Robertas. Lietuvių kalbos žargono priesaginiai būdvardžiai ir subūdvardėję dalyviai. *Respectus Philologicus*, 2021, nr. 45, 35–47; <https://doi.org/10.15388/RESPECTUS.2021.40.45.90>.
- Mačiukaitė, Simona. Testing parameter resetting hypotheses: acquisition of gender agreement in Lithuanian as a second language. *Kalba ir kontekstai*, 2007, nr. 2, 352–361.
- Mačiukaitė, Simona. Differences in adult L2 grammars of Lithuanian: The case of gender

- agreement. *Estonian Papers in Applied Linguistics*, 2008, nr. 4, 87–103.
- Markevičius, Aurimas. Kalbos dalių paribio problemos. *Acta Linguistica Lithuanica*, 2012, nr. 67, 140–155.
- Paulauskienė, Aldona. *Lietuvių kalbos morfologija. Paskaitos lituanistams*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- Ramonaitė, Jogilė Teresa. Kaip lietuviškai šneka užsieniečiai? Lietuvių kaip antrosios kalbos įsisavinimas. *Baltistica*, 2015, nr. 50, 295–330; 10.15388/baltistica.50.2.2240.
- Rimkutė, Erika. Automatinės morfologinės analizės metu išryškėjusios problemos. *Žmogus kalbos erdvėje*, 2003, nr. 3, 633–645.
- Savickienė, Ineta. Linksniavimo paradigmų formavimasis vaiko kalboje. *Lituanistica*, 2001, nr. 3, 58–68.
- Savickienė, Ineta. The acquisition of gender. *Kalbotyra*, 2002, nr. 51(3), 133–141.
- Šveikauskienė, Dalia. Kokia kalbos dalis yra dalyvis? *Bendrinė kalba*, 2018, nr. 91, 1–19.
- Tomasello, Michael. First steps toward a usage-based theory of language acquisition. *Cognitive Linguistics*, 2000, nr. 11, 61–82.

Jonas Stepšys
Institute of the Lithuanian Language, Lithuania

Laura Kamandulytė-Merfeldienė
Vytautas Magnus University, Lithuania

CHALLENGES IN ADJECTIVE AGREEMENT: AN EXPERIMENTAL STUDY ON BILINGUAL CHILDREN AND ADULTS LEARNING LITHUANIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

SUMMARY. This study aims to discuss the challenges faced by bilingual children and non-native adults in agreement of adjectival words while learning Lithuanian. The study used an experimental task based on children's language corpus. This task was designed to reflect the diversity of adjectival and noun declension paradigms and grammatical categories. Data was collected from 35 bilingual children and 25 adults learning Lithuanian as a foreign language.

The results of this study show that bilingual children primarily struggle with gender agreement in adjectival words, while non-native adults most frequently make errors in paradigm agreement. These errors are related to changing the endings of unproductive paradigms to productive ones, replication of noun inflections, and a preference for unmarked grammatical categories over marked ones.

KEYWORDS: morphosyntax, agreement, adjective, declension, bilingualism, Lithuanian as a foreign language.